

ҚУДРАТ ВА ФАРОВОНЛИК ОМИЛИ**Бекдавлат Алиев,**Тошкент давлат иқтисодий университетининг “Ижтимоий-гуманитар кафедраси”
профессори, фалсафа фанлари доктори**Сайидмурод Саттаров,**Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси
Бошқарув кадрлари тайёрлаш ва қайта тайёрлаш факультетининг декани

Тел: 946318890

E-mail: Sayidmurod022@bk.ru

Аннотация: мақолда фаровонлик халқимизнинг азалий мақсади, мамлакат тараққиётининг мезони экани ўз ифодасини топган. Аҳоли фаровонлигини ошириш давлат ижтимоий-иқтисодий сиёсати самарадорлигини баҳолашнинг энг муҳим мезонлари сифатида ёритиб берилган. Аҳоли фаровонлиги ва тараққиётини янги босқичга кўтариш ижтимоий ривожланишнинг асосий мақсади экани ҳақида фикр юритилган.

Шу жумладан, аҳолининг фаровонлик даражасини ифодалаш учун унинг “турмуш даражаси”, “халқ фаровонлиги” ва бошқа шу каби турли тушунчалар қўлланилган. Ўзбекистонда аҳолини моддий, маънавий, ижтимоий эҳтиёжларини қондириш даражаси институционал таққосланган, истиқболли фикрлар, мулоҳазалар, ҳамда таклифлар билган

Калит сўзлар: фаровонлик, камбағал, халқ, турмуш тарзи, Хитой методи, аҳоли жон боши, ялпи ички маҳсулот, ижтимоий эҳтиёж, илмий-техник тараққиёт.

Аннотация: Для описания уровня благосостояния населения используются различные понятия, такие как «уровень жизни», «благосостояние народа» и другие. В Узбекистане термин «уровень жизни» более широко используется для описания уровня удовлетворения материальных, духовных и социальных потребностей населения.

Ключевые понятие: благополучие, бедность, народ, образ жизни, китайский метод, на душу населения, валовой внутренний продукт, общественная потребность, научно-технический прогресс.

Annotation: To describe the level of well-being of the population, various concepts are used, such as "standard of living", "welfare of the people" and others. In Uzbekistan, the term "standard of living" is more widely used to describe the level of satisfaction of the material, spiritual and social needs of the population.

Keywords: prosperity, poverty, people, lifestyle, Chinese method, per capita, gross domestic product, social need, scientific and technological progress.

Кириш

Ўзбек халқи қадим-қадимдан яхши ният, ҳалол меҳнат билан фаровон ҳаёт кечиришга одатланган. Ҳеч қачон ҳаётдан нолимаган, чунки халқимизни ер боққан. Ер билан тиллаша олган ва қўшимча чорвачилик, паррандачилик, хунармандчилик қилиши эвазига ўз меҳнати билан тўқ, фаровон яшаб келган.

Лекин бугун замон зайли билан, айниқса, шаҳар типдаги масканларда ҳаёт тарзимиз бир қадар ўзгарган, бу ҳодиса бевосита инте-грация ва глобал олам жараёнлари билан ижобий боғлиқ бўлиб, демография ҳисобига ёшларни доимий иш билан таъминлаш, тадбиркорликка жалб қилиш, интеллектуал салоҳиятини ошириш, интенцив шароитда хўжалик юритишни тақозо этмоқда.

Хўш моддий фаровонлик нима? Бунга қандай эришиш мумкин?

Моддий фаровонлик – бу, жамият, айрим кишилар ва ижтимоий гуруҳларнинг моддий неъматлар билан таъминланганлиги, кишилар моддий эҳтиёжларининг қондирилиш даражаси ҳисобланади.

Аҳоли фаровонлиги давлат ижтимоий-иқтисодий сиёсати самарадорлигини баҳолашнинг энг муҳим мезонидир. Аҳоли фаровонлигини ошириб бориш ижтимоий ривожланишнинг асосий мақсадидир. “Аҳоли фаровонлиги” тушунчаси замонавий талқинда инсон фаолиятининг барча томонларига тааллуқли бўлган кенг қамровли тушунчадир[1]. Аҳоли фаровонлиги деганда, аҳолининг зарурий моддий ва номоддий неъматлар ва хизматлар билан таъминланганлик ҳамда уларни истеъмол қилиш даражаси тушунилади.

Фаровонлик даражасини ифодалаш учун “турмуш даражаси”, “халқ фаровонлиги” ва бошқа шу каби турли хил тушунчалар қўлланилади¹. Аҳоли фаровонлиги ёки унинг турмуш даражаси аҳоли эҳтиёжларига, ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳасининг ривожланишига, илмий-техник тараққиётга, аҳолининг маънавий маърифий савиясига ва бошқа шу каби омилларга боғлиқдир.

Аҳолининг фаровонлиги бир томондан, мунтазам ўзгариб турадиган турли ижтимоий неъматларга бўлган эҳтиёжларининг таркиби ва даражаси билан, бошқа томондан, у эҳтиёжни қондириш имкониятлари, товарлар ва хизматлар бозоридаги ҳолат, аҳоли даромадлари, меҳнаткашларнинг иш ҳақи билан белгиланади. Бироқ иш ҳақи миқдори ҳам, фаровонлик даражаси ҳам ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳалари самарадорлигининг кўлами, илмий-техник тараққиёт даражаси, аҳолининг маданий-маърифий савияси, миллий хусусиятлари сиёсий ҳокимиятга боғлиқ.

Хусусан, Ғарб мамлакатлари амалиётида моддий фаровонлик аҳоли даромадлари даражаси билан боғланиб, аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулот (ЯИМ) кўрсаткичи асосида изоҳланади. Моддий фаровонликни халқаро таққослашлар учун ҳам ЯИМ кўрсаткичи қабул қилинган. Жумладан, ЯИМ мамлакат иқтисодий тараққиётининг муҳим кўрсаткичи бўлса-да, моддий фаровонликни, унинг моддий асосини аниқ ва тўла ифодаламайди[2].

Ҳар қандай жамиятда кишилар моддий фаровонликнинг моддий асоси шу мамлакатнинг миллий моддий бойлигидир. Жамиятнинг, кишиларнинг моддий фаровонлик уларга тегишли бўлган, улар ихтиёридаги моддий неъматлар йиғиндисига ҳамда жорий моддий ишлаб чиқариш даражасига, олинаётган даромадларга, истеъмол қилинаётган моддий неъматлар миқдори ва сифатига боғлиқ.

Мавзуга оид адабиётларнинг танқидий таҳлили

Ғарб олимлари Торстейн Бунде Веблен (1857 –1929), Джон Роджерс Коммонс (1862-1945), Уэсли Клер Митчелл (1874-1948), Гобсон Джон Аткинсон (1858–1940), Уильям Дональд Гамильтон (1936 –2000)лар таъкидлашча, ҳар бир муайян даврда бутун жамият ва унинг барча аъзоларининг энг муҳим моддий эҳтиёжлари, яъни ҳаётий маконга ва табиий ресурсларга, ишлаб чиқариш воситаларига, истеъмол боп неъматларга бўлган моддий эҳтиёжлари шу жамиятда мавжуд бўлган жами моддий-ашёвий бойлик билан қондирилади. Кишиларнинг табиий ва ишлаб чиқарилган моддий неъматлар билан умуман ҳамда аҳоли жон бошига таъминланганлиги, аҳоли моддий фаровонлигининг асосидир[3]. Шунинг учун ҳозирги пайтда дунёда ҳар бир мамлакат миллий бойлигини, шу жумладан,

¹ ziyonet.uz/uploads/books/47879/53d7680adf844.pdf

миллий табиий ва ишлаб чиқарилган бойлигини ҳисоблашга алоҳида аҳамият берилмоқда. Моддий ашёвий бойлик таркибидаги табиий бойликнинг ва ишлаб чиқарилган (жамғарилган) бойликнинг алоҳида-алоҳида ҳисобга олиниши, табиий бойликларни асраб-авайлаб, ундан оқилона фойдаланиб, ишлаб чиқариш, жамғарилган бойликнинг узлуксиз кенгайтирилган такрор ишлаб чиқарилиши, кўпайтирилиши моддий фаровонликни сақлаш ва оширишнинг энг муҳим шартидир.

Моддий-ашёвий бойликнинг ҳажми ва сифати, унинг аҳоли жон бошига тўғри келадиган даражаси юқори бўлган мамлакатларда моддий фаровонлик ҳам, моддий ишлаб чиқариш самарадорлиги ҳам, аҳоли даромадлари ҳам, истеъмол даражалари ҳам юқоридир. Бироқ, Ғарб мамлакатлари статистикаси ва иқтисодчиларининг эътирофи этишларича, ривожланган мамлакатларнинг кўпчилигида бойлик ва даромадларнинг аҳоли ўртасида тақсимланиши фавқулудда ёки жуда нотекисдир. Кам ривожланган ва постсоциалистик мамлакатларнинг кўпчилигида миллий моддий ашёвий бойлик аҳоли жон бошига жуда паст даражада. Шунинг учун ҳам дунёда 1,2 млрд.дан ортиқроқ киши жуда ҳам камбағалликда, қашшоқликда яшамокда².

Миллий бойликни сақлаш ва кўпайтиришда, шу йўл билан моддий фаровонликни таъминлашда, оширишда давлат ва унинг миллий ижтимоий-иқтисодий сиёсати муҳим ўрин тутати. Давлат буюртмалари ва инвестициялари иш жойларини кўпайтиришга, аҳоли даромадларининг ўсишига ижобий таъсир этади. Солиқларнинг ва давлат харажатларининг оптималлаштирилиши эса солиқ юкини камайтиради, кишилар ихтиёридаги даромадларни кўпайтиради. Моддий фаровонликка ижобий таъсир этади. Шу билан бирга, моддий фаровонлик, истеъмол бўйича оптимал норматив ва нормалари, аҳолини ижтимоий ҳимоялаш механизми ҳамда дастурларининг такомиллаштирилиши катта ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга эга.

Мамлакатимизда ялпи ички маҳсулот, маҳсулот ва хизматлар ишлаб чиқаришнинг юқори суръатларда барқарор ўсиб бориши, бюджет соҳаси ходимларининг иш ҳақи, пенсия, нафақа ва стипендиялар миқдорининг мунтазам қайта кўриб чиқилиши, таълим, соғлиқни сақлаш ва илм-фан соҳалари хизматчиларининг меҳнатини рағбатлантириш, аҳоли турмуш даражасини тубдан яхшилашга қаратилган бошқа чора-тадбирлар, айниқса, охириги йилларда халқимизнинг ҳаёт сифати изчил юксалиб боришини таъминлади.

Масалан, Хитойни олайлик. Хитой Коммунистик партияси Марказий Қўмитаси биринчи юз йиллик мақсадни қандай қўйди?

Миқдорий кўрсаткичлар қандай?

Моддий миқдорий кўрсаткич қандай баҳоланди?

Хитой Фанлар академияси хитойшунослик маркази директори Ху Анганг барча жабҳаларда, жумладан, тўртта асосий мақсад ва кўрсаткичлар – иқтисодий ривожланиш, инновацион ривожланиш, халқ фаровонлиги, табиий ресурслар ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бўйича ўртача фаровон жамият қуриш мақсадларини умумлаштиради.

2000-йилдан бери Хитой бир миллиарддан ортиқ одамга фойда келтирадиган мўътадил фаровон жамиятни ҳар томонлама қуриш босқичига кирди. Ҳар томонлама ўртача фаровон жамият қуриш мақсади учта асосий элементни ўз ичига олади:

биринчидан, модернизация элементларини доимий равишда мустаҳкамлаш;

иккинчидан, бошқарувнинг социалистик элементларининг доимий тарқалиши;

учинчидан, Хитой маданияти элементларини ҳисобга олган ҳолда. Бу Хитойнинг ўзига хос хусусиятларига эга бўлган социалистик модернизациянинг биринчи юз йиллик учта таркибий қисмидир.

Хитойнинг иқтисодий қудрати сезиларли даражада ошди. 2020 йилда ЯИМ 2000 йилга нисбатан 5,28 баравар кўп бўлиб, “тўрт баравар” кўрсаткичдан ошади ва унинг САҒР 8,7 фоизни ташкил этади, бу АҚШ (1,3 фоиз), Япония (0,6 фоиз) ва Европа Иттифоқи (0,9 фоиз) дан тезроқ. Хитойнинг жаҳон иқтисодий ўсишига қўшган ҳиссаси қарийб 30 фоизга етди ва мамлакат иқтисодий тараққиётга энг катта ҳисса қўшувчи давлатга айланди. Хитой, шунингдек, жаҳон миқёсидаги замонавий шаҳарларнинг ўта миқёсли

² rgsbm.uz/uploads/docs/....pdf

кластерини қурди ва бу Хитойнинг иқтисодий ривожланишининг энг катта ҳаракатлантирувчи кучларидан бирига айланди³.

Хитойнинг илмий-тадқиқот ишларига сарфланган харажатларининг ялпи ички маҳсулотга нисбати сезиларли даражада ошди ва 2020 йилга келиб 2,4 фоизни ташкил этди. Аммо мамлакат илмий-тадқиқот ишлари интенсивлиги бўйича 2,5 фоизлик мақсадни бажара олмади. Патент талабномалари сони сезиларли даражада ошди, Хитой дунёда биринчи ўринга чиқди. Хитойда илмий-техникавий тараққиётнинг улуши кескин ўсди ва инновацион ривожланиш самара берди. Рухсат этилган кенг полосали уланиш абонентлари сони ривожланган мамлакатларнинг ўртача даражасига яқин. Хитой дунёдаги энг йирик ахборот, тармоқ ва рақамли жамиятга айланди. Умуман олганда, Хитойнинг 2020 йилга мўлжалланган фан ва технологияни ривожлантириш бўйича умумий мақсади муваффақиятли амалга оширилди[4].

Хитойнинг аҳоли жон бошига даромади сезиларли даражада юқорилаб ва хусусий истеъмолнинг харид қобилияти паритетидан келиб чиққан ҳолда, Хитойнинг аҳоли жон бошига кунлик даромади 2,75 халқаро доллардан 20,9 халқаро долларгача кўтарилди. Бу дунёдаги энг паст қашшоқлик даражасидан халқаро ўрта даражагача, даромад даражаси саналади. Меҳнатга лаёқатли аҳолининг ўртача таълим муддати юксалди. Шаҳарларда янги иш ўринлари сони ортиб, тўртта “беш йиллик” режада белгиланган кўрсаткичлардан анча ошиб кетди ва Хитойнинг бутун дунё бўйлаб янги иш ўринларини яратишга қўшган ҳиссаси қарийб 30 фоизга етди.

2020 йилга келиб қишлоқ жойларда қашшоқлик даражаси нолга туширилади. Демак, Хитой экологик қашшоқлик муаммосини ҳал қилди, минг йиллар давом этган мутлақ қашшоқликка чек қўйди ва қашшоқликни бартараф этиш тарихида мўжиза яратди. Қариликнинг асосий суғуртасида иштирок этиш даражаси сезиларли даражада ошди ва 1 млрд. аҳоли ўртача умр кўриш 2000 йилдаги 71,4 ёшдан 2020 йилда 77,5 ёшга кўтарилди. Хитой асосий соғлиқни сақлаш ва соғлиқни сақлаш хизматларидан универсал фойдаланишга эришди ва шу билан бирга, бутун аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш қамровни эгаллади.

Тадқиқот методологияси

Тадқиқот жараёнида ишнинг назарий-услубий асосларини ўрганишга бағишланган тизимли ёндашув, қиёсий таҳлил, кузатиш, таққослаш, гуруҳлаш каби усуллардан фойдаланилган. Ушбу келтирилган усуллар ишнинг мақсад ва вазифалари яъни сиёсий ислохотлар, иқтисодий ва ижтимоий дастурларни амалга оширишнинг изчиллиги, бирин-кетинлигига қараб турлича фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар

Аҳоли фаровонлиги давлат ижтимоий-иқтисодий сиёсати самарадорлигини баҳолашнинг энг муҳим мезонидир. Аҳоли фаровонлигини ошириб бориш ижтимоий ривожланишнинг асосий мақсадидир. “Аҳоли фаровонлиги” тушунчаси замонавий талқинда инсон фаолиятининг барча томонларига тааллуқли бўлган кенг қамровли тушунчадир. Аҳоли фаровонлиги деганда, аҳолининг зарурий моддий ва номоддий неъматлар ва хизматлар билан таъминланганлик ҳамда уларни истеъмол қилиш даражаси тушунилади.

Аҳолининг фаровонлик даражасини ифодалаш учун “турмуш даражаси”, “халқ фаровонлиги” ва бошқа шу каби турли хил тушунчалар қўлланилади. Ўзбекистонда аҳолини моддий, маънавий, ижтимоий эҳтиёжларини қондирилиш даражасини ифодалайдиган “турмуш даражаси” атамаси кенгроқ қўлланилади. Аҳоли фаровонлиги ёки унинг турмуш даражаси аҳоли эҳтиёжларига, ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳасининг ривожланишига, илмий-техник тараққиётга, аҳолининг маънавий маърифий савиясига ва бошқа шу каби омилларга боғлиқдир. Аҳолининг фаровонлиги бир томондан, аҳолининг мунтазам ўзгариб турадиган турли неъматларга бўлган эҳтиёжларининг

3 el.tfi.uz>images/2019_Инновацион_иқтисодиёт_...

таркиби ва даражаси билан, бошқа томондан, у эҳтиёжни қондириш имкониятлари, товарлар ва хизматлар бозоридаги ҳолат, аҳоли даромадлари, меҳнаткашларнинг иш ҳақи билан белгиланади. Бироқ иш ҳақи миқдори ҳам, фаровонлик даражаси ҳам ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳалари самарадорлигининг кўлами, илмий-техник тараққиёт 7 даражаси, аҳолининг маданий-маърифий савияси, миллий хусусиятлари ва сиёсий ҳокимиятга боғлиқ. Собиқ иттифоқ даврида “аҳоли фаровонлиги” тушунчаси кенг қўлланилган ва бунда ҳаёт фаолиятининг сифат кўрсаткичлари “аҳолининг турмуш тарзи”, миқдор кўрсаткичлари эса “аҳолининг турмуш даражаси” билан ифодаланган.

Шунингдек, аҳолининг фаровонлик даражасини тавсифловчи бошқа атамалар ва тушунчалар мавжуд. Аҳоли фаровонлиги даражасининг энг муфассал талқини кўйидагича: аҳоли фаровонлиги – бу жисмоний, маънавий ва ижтимоий эҳтиёжларнинг ривожланиш даражаси, қондирилганлик миқёси ва уларни қониқтириш учун яратилган имкониятларни акс эттирувчи умумий ижтимоий – иқтисодий категориядир. Бундай талқин аҳоли фаровонлиги даражасининг сифат ва миқдор кўрсаткичларини янада тўлиқроқ ифодалашга имкон яратади. Аҳоли фаровонлиги концепцияси тамойиллар ва кўрсаткичлар тизимига асосланувчи, аҳолининг фаровонлик даражасини оширишга қаратилган ғояни ифодалайди. Аҳоли фаровонлиги даражасининг концепцияси кўзда тутилган мақсадларни амалга ошириш стратегияси ва йўналишлари, босқичларини белгилаб беради. Бозор муносабатларига ўтиш даврида Ўзбекистонда янги ижтимоий иқтисодий шароитларга жавоб берадиган аҳоли фаровонлиги даражаси концепциясини яратишга зарурат туғилди. Мазкур концепцияни шакллантиришда сўнгги йилларда жаҳон амалиётида кенг қўлланилаётган “турмуш сифати” концепциясининг айрим қоидаларидан фойдаланиш мумкин.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришганидан кейинги мамлакатдаги барча табиий неъматлар (ерлар, ер ости ва ер усти бойликлари ва бошқалар) умуммиллий мулкка, бойликка айланди, жамият аъзолари эса унинг ҳам мулкчилари ҳисобланади. Шу билан бирга, улар хусусийлаштирилган мулкчиларига айландилар; ерга ва бошқа мулкларга ижара асосида эгалик жорий этилди; улар якка, ГРУХ, ширкат, жамоа, корпоратив хўжалик юритиш учун, фермерлик ва деҳқон хўжаликлари ташкил этиш учун жисмоний ва юридик шахсларга тақсимлаб берилди. Мамлакатнинг ишлаб чиқариш ва жамғарилган моддий бойликлари кўпайди ва такомиллашди; аҳолининг номинал ва реал даромадлари ўсди, кундалик истеъмол боп моллар ва узоқ, муддатга чиқарилган маҳсулотлар билан таъминланганлиги ошди. Шу билан бирга, аҳолининг кескин ва катта даражада табақаланишининг олиш ҳамда миллий моддий бойлик фаровонликни юксалтириш бўйича ижтимоий ижтимоий сиёсат амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон олиб борадиган ташқи сиёсат, қўшни мамлакатлар билан муносабатлар қарийб 70 миллионлик аҳолиси бўлган бутун минтақа тақдирига дахлдорлиги билан муҳим аҳамият касб этади.

Президентимиз раҳнамолигида амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотлар жараёнида кичик бизнес, айниқса, оилавий тадбиркорликни ривожлантиришга доимий эътибор қаратилмоқда.

Президентимиз раҳнамолигида амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотлар жараёнида кичик бизнес, айниқса, оилавий тадбиркорликни ривожлантиришга доимий эътибор қаратилмоқда. Ушбу тармоқ янги иш ўринлари яратиш, оилаларнинг барқарор даромад манбасини шакллантириш ва фаровонлигини оширишда алоҳида аҳамият касб этмоқда. Ўзбекистон Республикасининг “Оилавий тадбиркорлик тўғрисида”ги Қонуни бу борада муҳим дастуриламал бўлиб хизмат қилмоқда.

Тадбиркорлик қилиш истаги бўлган шахс ишни аввало нималардан бошлаш кераклигини билиши, соҳадаги махсус билимлар, тадбиркорлик кўникмаларидан ташқари банк соҳасидаги молиявий билимларнинг етарлилигига эътибор қаратиши муҳим. Зеро, тижорат банклари ҳисобидан ажратилган кредитнинг тўғри ишлатилиши тадбиркорга даромад олиб келишдан ташқари бизнесини кенгайтиришга йўл очади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 20 декабрь куни “Оилавий тадбиркорликни ривожлантириш ва аҳолининг даромад манбаини кенгайтиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори қабул қилинди. Унда оилавий тадбиркорликни ривожлантириш дастурлари доирасида кредитлар ажратиш механизмини

соддалаштириш, аҳолининг бандлигини ошириш, даромад манбаини кенгайтириш ва меҳнат фаолиятини қўллаб-қувватлаш мақсади этиб белгиланган.

Хусусан, унда 2022 йилда оилавий тадбиркорликни ривожлантириш дастурлари доирасида Тикланиш ва тараққиёт жамғармасининг ресурслари банкларга йиллик 10 фоизда жойлаштирилади. Бу ҳақда оилавий тадбиркорликни ривожлантиришга оид Президент қарорида келтирилган.

Қарорга мувофиқ, 2022 йилда оилавий тадбиркорликни ривожлантириш дастурлари доирасида:

а) мақсадли жамғармалар ҳамда Тикланиш ва тараққиёт жамғармасининг ресурслари банкларга йиллик 10 фоизда жойлаштирилади;

б) имтиёзли кредитлар йиллик 14 фоиз ставкада:

- оилавий тадбиркорлик, даромад топишга қаратилган муайян меҳнат фаолияти билан шуғулланиш ва фаолият турини кенгайтириш истагини билдирган аҳоли ҳамда тадбиркорлик субъектларига – 3 ойдан 6 ойгача бўлган имтиёзли давр билан 3 йилгача муддатга;

- чорвачилик (қорамол, қўй, эчки), балиқчилик ва паррандачилик (тухум йўналиши) учун – 1 йилгача имтиёзли давр билан 3 йилгача муддатга;

- боғдорчилик, узумчилик ва лимончиликни ташкил этиш, иссиқхона, қишлоқ хўжалиги техникаси ва асбоб-ускуналарни харид қилиш учун – 3 йилгача имтиёзли давр билан 7 йилгача муддатга;

- “Ҳунарманд” уюшмаси аъзоларига ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун асбоб-ускуна, эҳтиёт қисмлар ва хомашё материалларини харид қилиш, ҳунармандчиликни ривожлантириш марказлари, “уста-шогирд” мактабларини ташкил этиш, уй-музейлар ва устахоналар қуриш ёки шу мақсадларда бино ва иншоотлар сотиб олиш учун – 3 йилгача муддатга ҳамда айланма маблағларини тўлдириш учун 18 ойгача муддатга ажратилади;

в) кредитлар маҳаллада тадбиркорликни ривожлантириш, аҳоли бандлигини таъминлаш ва камбағалликни қисқартириш масалалари бўйича туман (шаҳар) ҳокими ёрдамчисининг (кейинги ўринларда – ҳоким ёрдамчиси) ўзига бириктирилган маҳаллада истиқомат қилаётган (жойлашган) қарз олувчига берадиган тавсияси асосида ажратилади;

г) чорвачиликни ривожлантириш йўналишида кредитлар устувор равишда камида 10 дан 50 бошгача четдан келтирилган насли чорва молларини (қорамол, қўй, эчки) боқиш учун кичик фермаларни ташкил этишга берилади;

д) “етакчи” тадбиркорлик субъектларига деҳқон хўжаликлари ер майдонлари ва аҳоли томорқаларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини кооперация асосида етиштириш ва етиштирилган маҳсулотларни харид қилиш учун айланма маблағларни тўлдиришга кредитлар ажратилади.

Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси дастурлар доирасида “Агробанк” АТБга ажратилган 2,9 триллион сўм ва “Микрокредит банк” АТБга ажратилган 1,3 триллион сўм миқдоридаги ресурсларни мазкур банкларнинг устав капиталини оширишга йўналтиради ҳамда ваколатли банкларга дастур координаторларининг тақсимотига мувофиқ 3,65 триллион сўм миқдордаги кредит ресурсларини 3 йиллик имтиёзли давр билан 7 йил муддатга ажратади.

Тадқиқот натижаларининг муҳокамаси

Собиқ иттифоқ даврида “аҳоли фаровонлиги” тушунчаси кенг қўлланилган ва бунда ҳаёт фаолиятининг сифат кўрсаткичлари “аҳолининг турмуш тарзи”, миқдор кўрсаткичлари эса “аҳолининг турмуш даражаси” билан ифодаланган.

Шунингдек, аҳолининг фаровонлик даражасини тавсифловчи бошқа атамалар ва тушунчалар мавжуд. Аҳоли фаровонлиги даражасининг энг муфассал талқини қўйидагича: аҳоли фаровонлиги – бу жисмоний, маънавий ва ижтимоий эҳтиёжларнинг ривожланиш даражаси, қондирилганлик миқёси ва уларни қониқтириш учун яратилган имкониятларни акс эттирувчи умумий ижтимоий – иқтисодий категориядир.

Бундай талқин аҳоли фаровонлиги даражасининг сифат ва миқдор кўрсаткичларини янада тўлиқроқ ифодалашга имкон яратади. Аҳоли фаровонлиги концепцияси тамойиллар

ва кўрсаткичлар тизимига асосланувчи, аҳолининг фаровонлик даражасини оширишга қаратилган ғояни ифодалайди. Аҳоли фаровонлиги даражасининг концепцияси кўзда тутилган мақсадларни амалга ошириш стратегияси ва йўналишлари, босқичларини белгилаб беради. Бозор муносабатларига ўтиш даврида Ўзбекистонда янги ижтимоий-иқтисодий шароитларга жавоб берадиган аҳоли фаровонлиги даражаси концепциясини яратишга зарурат туғилди.

Мазкур концепцияни шакллантиришда сўнгги йилларда жаҳон амалиётида кенг қўлланилаётган "турмуш сифати" концепцияларнинг айрим қоидаларидан фойдаланиш мумкин. Тарихан ушбу концепция аҳоли ҳаёт фаолиятининг иқтисодий параметрларини акс эттирувчи "глобал иш билан бандлик", "турмуш даражаси" каби концепцияларнинг ривожланиши асосида юзага келган. Бу концепция инсон жамоаларининг жисмоний, ақлий ва ижтимоий баркамоллигини белгиловчи шартларни шакллантиради. Бу ерда гап фақат 8 турмуш сифатини баҳоловчи объектив омиллар, яъни овқатланиш, уй-жой, иш билан бандлик, таълим даражаси ҳақида эмас, балки аҳоли томонидан ўзининг фаровонлиги, бахт, қониқиш, роҳат каби тушунчаларни субъектив ҳис этиш тўғрисида ҳам боради. Масалан, саломатлиги ва соғлиғи даражаси, оилавий муносабатлари, иши, моддий аҳволи, яратувчанлик қобилияти ва бошқа шу қабилардан қониқиш ҳосил қилишнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Шундай қилиб, турмуш сифати концепцияси инсоннинг атроф-муҳит билан ўзаро муносабатларини ҳам ўз ичига олади. Бу муносабатлар эҳтиёжларнинг қондирилганлиги ва мавжуд имкониятларни қўлланган имкониятларга мослиги даражасини характерлайди. Фаровонлик даражаси аҳоли ҳаёт фаолиятининг маълум бир қирраси тўғрисида тасаввур берадиган кўрсаткичлар тизими билан белгиланади. Аҳолининг фаровонлик даражаси тўғрисида батафсил маълумотга эга бўлиш учун аҳоли даромадлари ва эҳтиёжлари, истеъмол даражаси ва таркиби, уй-жой, мол-мулк, маданий-маиший буюмлар ва бошқа имкониятлар билан таъминланганлик даражасини чуқур ўрганиш лозим.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 2020 йил 27 февраль куни тадбиркорликни ривожлантириш орқали камбағалликни қисқартиришга қаратилган чора-тадбирлар бўйича видеоселектор йиғилишида камбағаллик даражаси чуқурлашиб кетганлигини айтиб, "...биз шу пайтгача аксарият фуқароларимиз ҳақиқатан ҳам камбағал эканини кўриб-кўрмасликка, эшитиб-эшитмаганликка олдик. Бу нотўғри. Афсуски, дастлабки ҳисоб-китобларга кўра, халқимизнинг 4-5 фоизи камбағал экани аниқланди. Энди яшириш керак эмас, оғир шароитларда яшаётган одамларимизнинг асл муаммоси, вазиятини тушунишимиз, барча тоифадаги раҳбарлар дунёқарашимизни ўзгартиришимиз лозим бўлади. Биздаги маълумотларга кўра, Қашқадарё вилояти камбағаллик муаммоси бўйича энг оғир ҳудуд ҳисобланади. 700 минг аҳоли камбағал. Бу жами аҳолининг қарийб 21 фоизини ташкил этмоқда. Бу вазиятда Қашқадарёда раҳбарлар бир жойда ўтириши мумкин эмас. Одамларимизни бундай оғир шароитдан қандай чиқариб оламиз, деган саволни ўзига бериши лозим. Шунингдек, Қорақалпоғистон Республикасида 500 минг, Сурхондарё вилоятида 500 минг, Наманган вилоятида 400 минг, Жиззах вилоятида 210 минг ва Сирдарё вилоятида 130 минг аҳоли камбағал. Бу рақамларни маҳаллалар кесимида олсак, янада оғир рақамларга гувоҳ бўламиз. Масалан, Паркент туманининг «Янгиобод» маҳалласида 1039 нафар камбағал ва камбағаллар бор. Олтинсой тумани «Миршоди» маҳалласида 906 нафар, Бойсун тумани «Тўда» маҳалласида 504 нафар фуқароларимиз оғир аҳволда" яшаётганини очиқ ойдин таъкидлади.

Бу кўрсатмалар фаровонликни оширишда муҳим статистик реал кўрсаткичлар ҳисобланади.

Хулоса ва таклифлар

Албатта, фаровонликни оширишда давлатимиз томонидан қишлоқ хўжалигида олиб бориладиган ўзгаришларнинг барчаси фермер хўжаликлари фаолияти билан боғлиқдир. Шу жиҳатдан, фермер хўжаликларини қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариш соҳасининг етакчи бўғинига айлантириб бориш мақсад қилинган ва бунинг учун соҳада олиб бориладиган ишлар стратегияда аниқ белгилаб берилган:

аҳолининг озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш;

қулай агробизнес муҳитини ва қўшилган қиймат занжирини яратиш;
соҳа бошқарувида давлат иштирокини камайтириш ва инвестициявий жозибаторликни ошириш;

табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва атроф-муҳит муҳофазасини таъминлаш; давлат бошқарувининг замонавий тизимларини ривожлантириш;

тармоқни қўллаб-қувватлашга йўналтирилган давлат харажатларини босқичма-босқич диверсификация қилиш;

қишлоқ хўжалигида илм-фан, таълим, ахборот ва маслаҳат хизматлари тизимини ривожлантириш;

қишлоқ ҳудудларини ривожлантириш;

тармоқ статистикасининг шаффоф тизимини ишлаб чиқиш.

Чунончи, мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш орқали:

– ўрта мулкдорлар синфи шаклланади; – макроиқтисодий беқарорлик, ишсизлик ва тақчиллик каби иқтисодий муаммолар барҳам топади; – соғлом рақобатчилик муҳитининг яратилиши орқали ЯИМнинг миқдор ва сифат жиҳатидан ўсиши кузатилади;

– ички бозор зарур товар (хизмат)лар билан тўйинади ва уларнинг сифати ошади;

– ва пировардида аҳоли турмуш даражасининг ўсишига эришилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 3 декабрдаги ПҚ-31-сонли “Маҳаллада тадбиркорликни ривожлантириш, аҳоли бандлигини таъминлаш ва камбағалликни қисқартириш масалалари бўйича ҳоким ёрдамчилари фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори аҳоли фаровонлигини оширишда муҳим аҳамият касб этади.

Мазкур қарорга биноан республикадан ҳудудларга бириктирилган вакиллар энг аввало ҳокимнинг биринчи ўринбосари ва ҳоким ёрдамчиларига кўмаклашиш билан бирга, ҳар куни битта маҳаллага чиққан ҳолда камида ўнта хонадонга шахсан ташриф буюриб, мавжуд ҳолатни ҳоким ёрдамчилари билан бирга ўрганади. Аҳолининг қўйи тизимларига тушиб, жойларда амалга оширилаётган давлат сиёсати ва ислохотларнинг мазмун-моҳиятини тушунтиради, аниқланган муаммоларни жойида ҳал қилиш чораларини кўради.

Ҳоким ёрдамчилари, ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш масалалари бўйича сектор раҳбарлари билан биргаликда ҳар бир маҳаллани ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш йўналишларини белгилайди, хонадонбай рўйхат асосида ҳар бир маҳалла кесимида ҳақиқий ижтимоий вазиятни аниқлайди ҳамда ойма-ой амалга ошириладиган чора-тадбирлар режасини ишлаб чиқади.

Натижада ҳар бир маҳалланинг «ўсиш нуқтаси»дан келиб чиқиб, етакчи тадбиркорлар ва ҳоким ёрдамчилари таклиф этаётган янги лойиҳаларни амалга оширишга кўмаклашади, маҳаллаларда аҳолининг кундалик эҳтиёжлари учун зарур бўлган хизматлар турларини ривожлантиради.

Аҳолини, биринчи навбатда ишсиз ёшлар ва аёлларни касб-ҳунар ва тадбиркорликка ўқитиш ҳамда уларнинг бандлигини таъминлаш ишларини ташкил қилади.

Туман (шаҳар) ҳокимлари ҳамда туман фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгаши билан ҳамкорликда аҳоли томорқаларидан самарали фойдаланиб, уй шароитида деҳқончилик, чорвачилик, паррандачилик, қуёнчилик, асаларичилик, уруғчилик, кўчатчилик, гулчилик каби фаолият турларини йўлга қўйишга кўмаклашади.

Бир сўз билан айтганда олиб борилаётган самарали ишчан ислохотлар кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш нафақат давлат ва жамоат тараққиётида, балки ҳар бир инсоннинг юксалиб бораётган ҳаётий эҳтиёжларини қондиришда муҳим аҳамиятга эга, яъни хизмат кўрсатиш, чакана савдо, озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқариш каби соҳаларда ушбу фаолият яққол намоён бўлади.

Айни пайтда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни жадал ўсишини таъминлаш, хусусий мулкни ҳимоя қилиш, тадбиркорликни ривожлантириш йўлидаги баъзи маъмурий тўсиқларни бартараф этиш, республикаимизда инвестиция ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш орқали халқаро меъёрларга тўлиқ жавоб беришини таъминлашда ўз аксини топади.

2021 йил якунига иқтисодий фаолликнинг босқичма-босқич тикланиши шароитида, ЯИМ ўсиши 7 фоиз (2020 йилда 1,7%) миқдорида прогноз қилинмоқда. 2022 йилда иқтисодий ўсиш прогнози 6,0 фоизни ташкил этади ва иқтисодиётнинг ўсиш суръатлари 2024 йилга келиб, 6,6%гача ўсиши кутилмоқда.

2022 йилда ЯИМ ўсишининг асосий омиллари бўлиб, иқтисодиёт тармоқлари ўсиш суръатларининг инқирозгача бўлган давр қийматларига қадар босқичма-босқич тикланиши, уй хўжаликлари якуний истеъмолнинг ўсиши, асосий капиталга инвестициялар, шунингдек, ташқи савдо фаолиятини тикланиши асносида экспорт-импорт операциялари ҳажмининг ўсиши ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Economic Impact [Электронный ресурс] / World Travel and Tourism Council. –Режим доступа: <https://www.wttc.org/economic-impact/>. – Дата доступа: 02.09.2019.

2. Country Data [Электронный ресурс] / World Travel and Tourism Council. – Режим доступа: <https://www.wttc.org/economic-impact/country-analysis/country-data/>. – Дата доступа: 02.09.2019.

3. Малое предпринимательство: организация, экономика, управление: Учеб пособие. / Под ред. А. Д. Шереметова. - М.: ИНФРА-М, 2009.- 480 с.

4. Рақамли иқтисодиёт: Ўзбекистонда ривожлантириш истиқболлари ва жаҳон амалиёти. Халқаро илмий-амалий онлайн конференция материаллари – Тошкент: Бинзес ва тадбиркорлик олий мактаби 2020. – 979 б.

5. Ходжаев Р., А.Эгамбердиев, Ф.Қ. Шоюсупова. Кичик бизнесни бошқариш. ТМИ Ўқув қўланма. Т.: "IQTISOD - MOLIYA", 2008